

مربوبه معروف و نهی از منکر

مشمول بر اهمیت چیستی این فریضه
و تعریف و مصادیق معروف از منکر
و تقریرات درس خارج فقه

آیت الله محسن مجتهد شبستری

سرشناسه: مجتهد شبستری، محسن، ۱۳۱۶ -
عنوان و نام پدیدآور: امر به معروف و نهی از منکر مشتمل بر اهمیت چستی این
فریضه و تعریف و مصادیق معروف و منکر و تقریرات درس خارج فقه/ محسن
مجتهد شبستری.

مشخصات نشر: تهران: ندای کادح، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۲۲۸ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۷۸۵-۶-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: امر به معروف و نهی از منکر

موضوع: Enjoining what is good and prohibiting what is evil

رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ الف ۸/م ۳/۴/۲۲۷/۴ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷.۳۷۷۵

شماره کتابشناسی: ۵۶۵.۹۱۸

عنوان کتاب: امر به معروف و نهی از منکر

نویسنده: محسن مجتهد شبستری

طراح جلد: بهداد شرفی مطلق

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۷۸۵-۶-۶

انتشارات: ندای کادح

قیمت:

تلفن مرکز پخش:

تهران: ۰۲۱-۳۳۷۸۳۰۰۹

حق چاپ و نشر برای انتشارات ندای کادح محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه
۱۹	فصل اول: اهمیت امر به معروف و نهی از منکر
۲۰	امر به معروف و نهی از منکر در متون دینی
۲۶	کارکرد امر به معروف و نهی از منکر در مستفاد متون دینی
۲۷	امر به معروف و نهی از منکر در کلام پیامبر و ائمه اطهار(ع)
۲۷	بخش اول: روایاتی که دلالت بر اصل وجوب و مذمت ترک این فریضه دارند
۳۵	بخش دوم: قسم دوم از روایات که دلالت بر ارجحیت و افضلیت این فریضه دارند
۳۹	بخش سوم: روایاتی که سدار دهنده و انداز کننده تارک امر به معروف و نهی از منکر است
۴۷	فصل دوم: چیستی امر به معروف و نهی از منکر
۴۸	امر به معروف و نهی از منکر چیست؟
۴۸	معنای لغوی امر
۴۸	امر به معنای طلب
۴۹	نسبت واژه امر با استعلا
۵۰	گونه‌های امر
۵۰	امر مولوی
۵۰	امر ارشادی
۵۰	امر وجوبی
۵۰	امر استجبایی
۵۱	امر کفائی
۵۱	امر عینی
۵۱	امر شرعی
۵۱	امر عرفی
۵۲	الفاظی که دلالت بر امر می‌کند
۵۲	فعل امر در گفتمان قرآن

۵۲	اسم فعل‌های امری
۵۳	مصدر امری
۵۳	امر در جمله‌ی اسمیه
۵۳	امر در جمله فعلیه
۵۴	امر در جمله‌ی خبری
۵۴	امر در ساختار استفهام
۵۴	امر در ساختار نه‌د
۵۵	معنای لغوی رازهی نهی
۵۵	واژه نهی در گفتمان قرآن
۵۵	تعریف نهی در فریضه نهی از مکرر
۵۶	گونه‌های نهی
۵۶	نهی ارشادی
۵۶	نهی مولوی
۵۶	نهی تحریمی
۵۶	نهی تنزیهی
۵۷	نهی شرعی
۵۷	نهی عرفی
۵۷	نهی کفایی
۵۷	نهی عینی
۵۷	نهی تکلیفی
۵۸	نهی وضعی
۵۸	نهی عملی
۵۸	نهی تشریعی
۵۸	نهی تعیینی
۵۹	نهی تخییری
۵۹	نهی اصلی

۵۹	نهی تبعی
۵۹	نهی مطلق
۵۹	نهی مقید
۶۰	الفاظی که دلالت بر نهی می‌کنند
۶۰	فعل نهی
۶۰	الفاظ تحذیر
۶۱	جمله اسیه
۶۱	جمله نسیه
۶۱	جمله خبری
۶۲	جمله شرطیه
۶۲	ارشاد
۶۲	معنای واژه معروف
۶۶	مصادیق معروف در گفتمان قرآن
۶۷	مصادیقی در گستره وسیع و قلمرو معارف اسلامی
۷۱	چیستی معروف در کلام امیرمومنان(ع)
۷۳	چرایی گرایش انسان به معروف از نگاه قرآن
۷۳	۱ - گرایش فطری انسان به معروف
۷۴	۲ - خاستگاه معروف خیر و مصلحت انسان:
۷۵	۳ - رضایت پروردگار در عمل به معروف:
۷۶	۴ - پیامبران مبلغین و مروجین معروف
۷۶	معروف سبب پایداری و پابندگی دین
۷۸	هم افزایی معروف‌ها
۷۹	حقیقت معروف
۸۰	مفهوم منکر
۸۰	منکر در گفتمان دینی
۸۱	نسبت معروف و منکر با مستحب و مکروه

۸۲	مصادیق منکر در قرآن
۸۳	منکر عرفی
۸۷	چیستی منکر
۸۸	منکر سبب غضب الهی
۸۹	منکر بمثابه خوره ای به جان دین و ایمان
۹۰	منکر دستمایه شیطان
۹۰	ماهیت منکر
۹۱	نتیجه
۹۵	فصل سوم: وجوب امر به معروف و نهی از منکر
۹۶	۱ - نظریه‌ی کسانی که مستند آن را شرع می‌دانند
۹۸	ادله شرعی بودن وجوب امر و نهی
۹۸	اول آیات قرآن:
۹۸	دوم روایات:
۹۹	سوم وجدان انسانی
۹۹	۲ - نظریه کسانی که مستند آن را عقلی می‌دانند
۹۹	ادله عقلی بودن وجوب امر و نهی
۱۰۰	۳ - نظریه کسانی که وجوب آن را عقلی و شرعی می‌دانند
۱۰۱	نظر آیت العظمی خامنه‌ای
۱۰۲	وجوب امر به معروف و نهی از منکر عینی است یا کفایی؟
۱۰۳	ادله عینی بودن وجوب امر و نهی
۱۰۵	نقد دلایل عینی بودن وجوب
۱۰۹	نظر امام خمینی (ره)
۱۱۰	وجوب امر به معروف در واجبات و استحبات در مستحبات
۱۱۲	وجوب نهی از منکر در محرمات و مکروهات
۱۱۳	راه برون رفت از این نظر
۱۱۳	نظر امام خمینی (ره) در وجوب امر و نهی

- ۱۱۴ وجوب توصلی در امر و نهی
- ۱۱۴ وجوب نهی در برابر گناه کبیره و صغیره
- ۱۱۴ نهی از مقدمات حرام
- ۱۱۷ فصل چهارم: شرایط امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۱۸ شرط اول؛ علم و آگاهی کامل به معروف و منکر
- ۱۲۰ در این دو فریضه علم شرط وجوب است یا شرط واجب؟
- ۱۲۳ شرطیت علم برای مرتکب منکر و تارک معروف
- ۱۲۵ شرط رم؛ اشمال تأثیر
- ۱۲۷ حالت اول: علم به -اثر امر و نهی
- ۱۲۷ حالت دوم: علم به عدم تأثیر امر و نهی
- ۱۲۷ حالت سوم: ظن به -اثر امر و نهی
- ۱۳۰ حالت چهارم: ظن به عدم تأثیر امر و نهی
- ۱۳۱ نظر امام خمینی در احتمال تأثیر عدم اثر
- ۱۳۷ نظرات راهگشای امام خمینی (ره)
- ۱۴۳ شرط سوم؛ اصرار مرتکب به ترک واجب و انجام عمل حرام
- ۱۴۳ ۱ - اماره‌ای قطعی به خود داری از ارتکاب مجدد، بود دارد
- ۱۴۴ ۲ - وجود اماره‌ی قطعیه بر قصد تکرار:
- ۱۴۵ ۳ - وجود اماره و قرینه ظن آوری بر خود داری از تکرار ترک عمل حرام
- یا انجام فعل حرام
- ۱۴۶ ۴ - عدم علم یا شک بر اصرار مرتکب
- ۱۴۶ نظر امام خمینی
- ۱۴۷ الف) در چه صورتی باید امر به توبه کرد
- ۱۴۸ ب) حکم کسی که قدرت ارتکاب گناه را ندارد
- ۱۴۹ ج) شیوه امر و نهی مرتکب اصرار گناه که برای ما مجهول است
- ۱۵۹ د) امر و نهی در صورتی که معصیت مجهول است
- ۱۵۰ شرط چهارم؛ اطمینان بر عدم مفسده و ضرر

۱۵۱	ادله شرط عدم ترتب مفسده و ضرر:
۱۵۳	نقد استدلال صاحب جواهر
۱۵۹	نکته
۱۶۴	نقد استدلال اخیر
۱۶۴	نتیجه بحث
۱۶۹	دزنگی در مفهوم تهلكه
۱۷۰	شرط پنجم: آن بودن آمر و ناهی
۱۷۱	نقد این دلیل
۱۷۲	نقد این دلیل
۱۷۲	و از روایات
۱۷۶	نظر امام خمینی
۱۷۶	تأکید و توضیح
۱۷۶	آیا برای وجوب این فریضه شرط شش روز دارد؟
۱۷۷	تفصیل یا جمع بین دو قول
۱۸۱	فصل پنجم: مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۱۸۳	نهی از منکر قلبی یا انکار قلبی؟
۱۸۴	مرحله اول: انکار قلبی
۱۸۵	نهی از منکر قلبی
۱۸۵	نظر امام خمینی در نهی از منکر قلبی
۱۸۹	ضروریات رعایت ترتیب
۱۸۹	فروع
۱۹۱	مرحله دوم: امر و نهی لسانی
۱۹۲	رعایت ترتیب در امر و نهی لسانی
۱۹۳	دلایل ضرورت رعایت ترتیب
۱۹۴	چند نکته
۱۹۵	رجحان آسان‌ترین راه در حفظ مراتب

۱۹۶	توسل به ظالم
۱۹۷	مرحله سوم: انکار یدی
۱۹۹	امر به معروف و نهی از منکر توام با جراحت و قتل
۲۰۲	فروع
۲۰۵	نظر سایر فقها در انکار یدی که منجر به جرح و قتل شود
۲۰۶	نظر صاحب جواهر در مرتبه سوم
۲۰۷	نقد نظر صاحب جواهر
۲۱۰	چند نکته
۲۱۴	تذکر
۲۱۶	نکته توضیحی
۲۱۷	اهم مطالب گذشته
۲۲۳	منابع

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه:

امر به معروف و نهی از منکر، پیشینه‌ای به قدمت تاریخ انسان دارد. نخستین انسان دعوت کننده به نیکو و بدی است آدم ابوالبشر بود و پس از او پیام آوران وحی در انجام این وظیفه مهم تلاش کرده‌اند.

پیامبران الهی این انسان‌های دلسوز و مهربان به بشریت در مسیر هدایت الهی برای راهنمایی بندگان خدا دچار رنج‌های فراوان شده و تا مرز شهادت بعضاً پیش رفتند. خداوند متعال درباره‌ی پیامبر عظیم الشان اسلام ﷺ می‌فرماید: «فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا»^۱ پس نزدیک است که تو به علت ایمان نیاوردن مردم به آیین اسلام جان خود را از شدت تأسف از دست بدهی. آری پیامبر اسلام ﷺ برای ارشاد و هدایت مردم از هیچ تلاشی دریغ نکرد. ولی به جز انسان‌های اندکی که ایمان آورده و از دستورات اسلام پیروی کردند، اکثریت مردم مکه با لجاج و عناد به خاطر لذات زودگذر دنیوی و تمایلات نفسانی همه‌ی عواطف انسانی و اخلاقی را زیر پا گذاشته، فقط به فکر شهوات حیوانی خود بودند و مرتکب فساد و گناه می‌شدند. و همچنین ائمه اطهار (علیهم‌السلام) در امر به معروف و هدایت

انسان‌ها کوشش فراوان داشته‌اند. ولی اغلب مردم زمانشان تحت تأثیر حاکمان جائر قرار گرفته و مسیر انحراف پیمودند. در زمان غیبت کبری حضرت خاتم الاوصیاء ارواحنا فداه نیز وضع بدین منوال بوده و علماء متعهد به اسلام و مبلغان دینی تلاش‌های بی‌وقفه در تبلیغ احکام و معارف نورانی اسلام داشته‌اند و زحمات فوق العاده‌ای را متحمل گشته‌اند. اگر نبود هدایت پیشوایان دینی و عالمان دلسوز اسلام، دشمنان بشریت و زورداران بی‌خبر از خدا اسم و اثری از اسلام و قرآن باقی نگذاشته بودند.

در ادامه راه به میراث امامان علیهم‌السلام و علماء و فقهای اسلام وظیفه‌ی هر مسلمانی حتی المقدور بیدار کردن عافان و دعوت کردن مردم به نیکی‌ها و بازداشتن دیگران از زشتی‌ها و ناهنجاری‌ها است. برای فریضه امر به معروف و نهی از منکر مورد تأکید زیاد قرآن مجید و خاندان رسالت واقع شده است. در اهمیت این وظیفه همین بس که مولای متقیان علی‌علیه‌السلام فرمود: «قوام شریعت اسلام به آن بستگی دارد» «قَوَامُ الشَّرِيعَةِ الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ إِقَامَةُ الْحُدُودِ»^۱ و در فرمایش امام باقر علیهم‌السلام این فریضه به عنوان ضامن اجرای احکام الهی و باعث امنیت بلاد و حلال شدن کسبها و برطرف شدن ظلمها و... معرفی شده است.^۲

علیرغم اهمیت این دو فریضه به دلیل بی‌توجهی اکثریت مردم نسبت به این وظیفه همگانی خسارات جبران ناپذیری بر پیکر جامعه‌ی اسلامی وارد شده تا آنجا که سرور و سالار شهیدان حسین بن علی علیهم‌السلام در سال ۶۱ هجری با هدف اصلاح امت و اجرای امر به معروف و نهی از منکر قیام می‌کند و در این راه خود و فرزندان و یاران با وفایش به شهادت می‌رسند. اما حادثه‌ی خونین عاشورا باعث احیاء اسلام و رسوائی امویان غاصب و ستمگر می‌گردد و نقشه‌ی شوم یزید و بنی‌امیه که نابودی شریعت نبوی بود نقش بر آب می‌شود. پس از قرن‌ها حاکمیت استعمارگران در زمان

۱ - غرر الحکم و درر الکلم، ص ۵۰۴

۲ - کافی، ج ۵، ص ۵۶ و ۵۵

معاصر با الهام از قیام حسینی انقلاب اسلامی ایران به رهبری فرزندان غیور و بزرگوار آن حضرت در این کشور اتفاق افتاد و به پیروزی رسید. در شرایطی که رژیم پهلوی تیشه به ریشه اسلام می‌زد، خمینی کبیر با پشتیبانی ملت هشیار و مقاوم مردم ایران با احیاء آیات امر به معروف قرآن و با تمسک به سیره‌ی عملی جدش سیدالشهداء (علیه السلام) توانست رژیم منحوس سلطنتی را به زباله‌دان تاریخ بیفکند و نظام جمهوری اسلامی مبتنی بر ولایت فقیه و حاکمیت ارزش‌های اسلامی مستقر نماید.

بدین‌جهت است دشمنان قسم خورده اسلام آرام نمی‌نشینند اگر بتوانند از طریق تهاجم نظامی به براندازی نظام اسلامی تلاش نمایند. والا با هجوم فرهنگی با جمهوری اسلامی، مابله نموده و می‌خواهند ایران اسلامی را به سرنوشت اندلس (اسپانیای فعلی) درآیند.

امروزه دیگر بمباران‌ها و موشک باران‌ها مطرح نیست بلکه مستکبرین به سرکردگی آمریکا و اسرائیل وادی آنها از راه جنگ نرم وارد شده و با ترویج ابتذال اخلاقی از طریق ماهواره‌ها و فضای مجازی در قالب عکس‌های مبتذل، رقاصه‌ها و هنر پیشگان فراری و غربی، نمایش فیلم‌های ضد اخلاقی، دوست یابی‌های بین المللی، شبکه‌های وسیع مراکز فساد، تسخیل گروه‌های مختلف آموزش رقص و موسیقی، ترویج لباس‌های آنچنانی لقاء شایعات اعتقادی و... به سرعت به خانواده‌ها حتی خانواده‌های مذهبی و مسئولین کشور نفوذ می‌کنند.

در شرایط حساس فعلی ضرورت ایجاب می‌کند فریضه امر به معروف و نهی از منکر را فراتر از سخنرانی‌ها و شعارهای احساسی و زودگذر وارد متن زندگی مردم و به خصوص مسئولین نمود. باید این فریضه جزو فرهنگ عمومی مسئولین و مردم بشود. خوشبختانه در قانون اساسی ایران که حاصل خون هزاران شهید گلگون کفن می‌باشد، به این دو فریضه‌ی الهی توجه کافی شده است. در اصل هشتم این قانون چنین آمده است: در جمهوری اسلامی ایران، دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل بر عهده‌ی مردم نسبت به یکدیگر، دولت

نسبت به مردم، مردم نسبت به دولت. و شرایط، حدود و کیفیت آن را قانون معین می‌نماید. «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» آیا به راستی اگر این اصل مهم در قانون اساسی به طور دقیق و جدی اجرا شده بود ما در وضعیتی بهتر از وضع فعلی نبودیم؟

اجرای این اصل پیش گیرنده مفاسد اجتماعی است مفاسدی که در ابعاد مختلف زندگی فرد، و اجتماعی بروز می‌کند و از انحراف یک نوجوان آغاز شده و او را به ناهنجاریهای سوق می‌دهد سپس کانون گرم خانواده را متزلزل کرده و به فروپاشی می‌کشاند. چنانچه سلسله توان ما نسبت به احکام اسلام و اخلاق دینی بی تفاوت شده و فقط انگیزه آنها منازار رسیدن به تمایلات نفسانی باشد، آن وقت دیگر توان مقابله با دشمن را نداشته خدای نکرده نسبت به دفاع از کشور بی تفاوت خواهد بود. بلکه آن موقع به عنوان لشگریان بی جیره و مواجب دشمن وارد عمل می‌شوند. اما اگر امر به معروف و نهی از منکر به طور صحیح و جدی با رعایت شرایط و مراتب آن احیاء و عمل شود می‌تواند از بروز چنین فجائعی جلوگیری نماید و از ناهنجاریها و مفاسد اجتماعی بازدارنده باشد.

چنانچه اندک تأملی در حدیث شریفی که از رسول گرامی اسلام ﷺ نقل شده است داشته باشیم بسیار مفید خواهد بود. آن حضرت فرمودند: هرگاه امت من امر به معروف و نهی از منکر را ترک نماید خداوند اشرار و بداندان را بر آنها مسلط می‌گرداند سپس صالحان و نیکان هر چه قدر دعا بکنند دعایشان، مستجاب نخواهد شد. آری باید بیدار باشیم و هشدارهای مکرر رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای دام ظلّه عالی که درباره‌ی شیخون فرهنگی و جنگ نرم کراراً تذکر داده‌اند آویزه گوشمان کنیم و با جان و دل وارد عرصه مبارزه با مفاسد اجتماعی و مقابله با تهاجم فرهنگ غرب شویم و با محقق ساختن و اجرای این فریضه مهم رسالت دینی و انقلابیمان را اداء نمائیم به طور یقین در این صورت الطاف و عنایات الهی شامل حال ما و جامعه ما خواهد بود.

با توجه به مطالب یاد شده از آنجا که این فریضه مهم الهی که متأسفانه مهجور مانده از مباحث بسیار با اهمیت فقه اسلامی است و آگاهی از احکام آن برای همگان لازم و ضروری می‌باشد، فلذا با استعانت از پروردگار متعال و تحت توجهات بقیة الله الاعظم ارواحناه فداه در جلسات خارج فقه، اخیراً این مبحث را عمدتاً با محوریت باب امر به معروف کتاب شریف تحریر الوسیله حضرت امام خمینی رحمته الله علیه مورد بررسی قرار دادیم. حاصل این مباحث به وسیله بعضی از طلاب فاضل و دوستان ارجمند تقریر و تنظیم گردید. سپس به وسیله حقیر اصلاحات و اضافاتی انجام شد. به منظر اینکه علاوه از طلاب عزیز علوم دینی مورد استفاده عموم اقشار مردم واقع شود به زبان فارسی نگاشته گردید و از بخش‌های سنگین علمی کاسته، توضیحات لازم رسماً با بیان ساده و تعلیقاتی نسبتاً مفصل شامل بر اهمیت این فریضه و تعریف و مصادیق معروف و منکر و سایر نکات مربوطه با استفاده از آیات و روایات بر آن افزوده شده است و با صورت کتابی که هم اکنون در دست مطالعه دارید به زیور طبع آراسته گردید و بی شک توفیق از ناحیه ذات ربوبی است.

مستدعی است چنانچه خوانندگان گرامی و دانشمند ایراد و شبهه‌ای ملاحظه فرمودند لطفاً تذکر دهند که موجب امتنان گردد و در چاپ‌های بعدی اصلاحات لازم انجام گیرد. ان شاء الله

در خاتمه از برادران مکرمی که مرا در پیاده کردن نوار مباحث، طرح شده، تدوین، ویرایش، چاپ و نشر این کتاب یاری فرمودند صمیمانه تشکر می‌نمایم. امید آنکه همه‌ی بانیان و مباشران و فعالان در امور خیر به ویژه در مسائل فرهنگی مورد عنایت خاصه حضرت باری تعالی بوده باشند.

تهران، فروردین ۱۳۹۸

محسن مجتهد شبستری